

AYDIN TANERİ, TÜRK DEVLET GELENEĞİ
DÜN-BUGÜN,
(2. BASKI)
TÖRE DEVLET YAYINEVİ, ANKARA
1981, 304 S., 80.

Doç.Dr. Musa Çadırcı

Prof. Dr. Aydın Taneri'nin, ilk baskısı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesince 1975'te yapılmış olan **Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün** adlı kitabı, ikinci kez Töre Devlet Yayınevinde yayınlanmış bulunmaktadır. İlk baskı ile ikincisi arasında özde bir farklılık olmamakla birlikte, yenisine günlük gazetelerde 1974'den bu yana çıkan bazı yazılar da alınmıştır. (Bkz. s.57,60,64,95,100,100, 101,182,183,189,190-196,198-200,206-212,248,252,253,257-265,270-273). Ancak yapılan bunca ekle ilgili olarak yazar tarafından ya da Yayınevinde hiçbir açıklamaya yer verilmemiştir. Sadece eserin ilk sayfasının iç kısmına "İkinci baskı 1981" ibaresi konmakla yetinilmiştir.

A.Taneri, bu kitabı için "...araştırmalarının ürünü, bir bakıma sonucu niteliğindedir.....Metodumuz olay ve gerçekleri sıraladıktan sonra sonuca varmaktır..." demektedir (s.8). Ne var ki kitapta dedikleriyle ilgili bilgi bulmak olanaksızdır. Türk devlet geleneğinin ne dünü ne de bugünü ele alınmamıştır. Genel tarih kitaplarına geçmiş bilgileri derleyip arka arkaya koyan yazar, yer yer büyük yanlışlara da düşmüştür. Gerek planı ve gerekse olayları ele alış biçimi yönünden hiçbir bilimsel kurala uymayan yazarın, kendine özgü ne olduğu belirsiz bir yöntemle kaleme aldığı "Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün"ü tanıtmak bizim için bir hayli zor olmuştur. Çünkü eserin bölümleri, ara başlıkları ve işlenmek istenen konular arasında ilgi yoktur. Ek denilerek yapılan aktarmalara niçin yer verildiğini ne yazar açıklayabilmiş ne de biz anlamışızdır. Bütün bunlara rağmen, yine de kitabı kısım kısım ele alarak tanıtmaya çalışacağız.

"Önsöz"ün bütünü 9 sayfadan oluşmakta, bunun 6 sayfasını başkalarından aktarılan ve önsözde yer almaması gereken yazılar kapsamaktadır. Yazar kendisine ait kısımda, politik bir konu işlendiğini, hiçbir siyasi parti ile ilgisinin bulunmadığını açıkladıktan sonra adına "Araştırma" dediği ve birbirinin tekrarından öteye geçemeyen yazılarını sıralamaktadır. Daha sonra anlaşılabilir birkaç cümle ile Türklerin anayurdunun Orta Asya olduğu yeni bir buluşmuş gibi ısrarla belirtilmektedir. Hemen sonra da "Kültür" konusuna geçilmekte ve: "Önsözümüzü Geleneksel kültürümüzde yetersiz kültür öğelerinin terk edilmesi gereği üzerinde duran Atatürk'ün izlediği politikayı açıklayarak sona erdiriyoruz" denilmektedir (s.12). Ancak, konu ile hele hele önsözle hiç ilgisi

bulunmayan bu açıklamanın arkasından Taneri, sözü Prof. Dr. N.Erdentuğ'a bırakarak Milliyet Gazetesinde yayınlandığını belirttiği, Kültür'ü konu edinen yazısını aktarmaktadır. Bu kadar alıntı yeterli görülmeyerek "Önsöz ile ilgili Ekler" başlığı altında: "Bu kısma araştırmamızın bütün bölümleri ile ilgili olan belge ve makaleleri aldık. Ayrıca yorum yapmadık. Tarihsel gerçekler ve bizim fikirlerimizle bu bölüme aldığımız belgeleri ve yazılardaki fikirlerin karşılaştırılmasını okurlarımıza bıraktık. Politik tartışma niteliğindeki bazı pasajları da almadık" denmekte ve Oktay Akbal'ın "30 Ağustos Gerçeği" (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ağustos 1974) adlı yazısından şu aktarma yapılmaktadır: "...Orta Asya'dan kopup gelmiş bir ulusuz biz. Ta Avrupa'nın ortasında, Viyana kapılarına dayanmışız. Yüzlerce yıl Avrupa korkmuş, ürkmüş bizden. Nice Haçlı Seferleri tertiplenmiş bize karşı". Hemen sonra da Melih Cevdet Anday'ın "Tarihten önce vardık" (Aynı Gazete, 31 Ağustos 1973) başlıklı yazısı aynen aktarılmakta, böylece ekleriyle birlikte kitabın önsözü bitmektedir (s.13-16).

A.Taneri'nin, Önsöz ile ilgili Ekler için yaptığı açıklamada sözünü ettiği ve araştırmasının bütün bölümleri ile ilgili olduğunu belirttiği belge ve makalelerin neler olduğunu bulamadık. Hele yazarın kendi fikirleriyle hiç karşılaşmadık ki "okuyucu", olarak "karşılaştırma" imkânını bulalım.

"Önsöz" olarak adlandırılan fakat bu kavramla uzaktan-yakından ilgisi bulunmayan bu kısım dışında **Türk Devlet Geleneği**, Giriş, 4 bölüm ve bir sonuç'tan oluşmaktadır. Ayrıca her bölüm ve sonuca "ekler" yapılmıştır.

"Giriş" in ilk başlığı "Tarih Biliminde Metod- Tarih Uzmanı ve öğretmenin görevi" şeklindedir. Tarihin ne demek olduğunu kendisince açıklamaya çalışan Taneri, Tarih Uzmanı'nın (!) görevlerini de şöyle belirtmektedir: "Tarih uzmanı milli tarihi araştırmakla milli ruhu canlı tutmağa çalışır... Millet olma niteliği geçmişten süregelen o millete özgü "ruh" un var olmasına bağlıdır. Tarih uzmanı bu ruhu inceler. Bunun için de bir hekim gibi, anatomik çalışma ve otopsi yapar..." (s.17). Görülüyor ki "Uzman" Profesörümüz hem "ruh" u inceleyecek hem de bir hekim gibi ruh üzerinde anatomik çalışma ve otopsi yapacak. Böylece milli tarih yazılacak! Ama Taneri, böyle bir çalışma yapma olanağını bulamamış olacak ki konusu ile ilgisiz yazılardan derlediği bilgileri aktarmakla yetiniyor. "Tarihte metoda dair" tek söz etmeksizin alıntılara geçiyor (s.23). Giriş kısmını: "Bilindiği gibi deyimler tercüme edilmez. Ancak biz araştırmamızda tarihimiz boyunca hükümet başkanlığında bulunan kişileri "başbakan" olarak nitelendirdik. Zira hükümet başkanları yüzyıllar boyunca vezir, vezir-i azam, sadr-ı azam, başvekil gibi çok değişik şekillerde anıldılar. Takip kolaylığı sağlamak için biz metinde bütün bunların yerine "başbakan" ı tercih ettik" diyerek bitiriyor. Sadrazam kelimesinin bir deyim

olmayıp ünvan olduğunu anlamayan Profesörümüzün izlediği yöntemeye göre "Padişah" yerine de Cumhurbaşkanı ya da devlet başkanı demek gerekmez mi? Henedense yazar, okuyucularına bu kolaylığı sağlamamış bulunuyor!

Her kısım sonuna "ek" koymayı ihmal etmeyen yazar, "Girişe ek" başlığı altında (s.24) "Tarih biliminde metod" diyerek, Ş.Süreyya Aydemir'in "Fikir Boşluğu" (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1972)adlı yazısından bir cümle aktarmaktadır. Bu cümlelerin tarih metodu ile hiçbir ilgisi yoktur. Ama her nedense A.Taneri, bunu tarih biliminde metod'a dair örnek vermektedir. Burada da görüldüğü gibi, yazar okuduğunu ya anlamamakta ya da yanlış yorumlayarak aktarmaktadır. Diğer bölümlere yapıyan eklerde de aynı yanlışlıklar ısrarla tekrarlanmaktadır.

"Türklerin Devlet Kavramını Anlama Şekilleri Modern Hukuka Göre Devletin Tanımı ve Dört ögesi -Devletin Tanımı" başlığını taşıyan I.Bölüm'de (s.25-55) Taneri, kendisince bazı tanımlar yapmak istemiş, fakat bilgisizliğini ortaya koymaktan öteye geçememiştir. O'na göre "Devlet, bir milletin belli bir toprak parçası üzerinde politik bir örgütlenme sonucu ortaya çıkan kişiliğidir" (s.25). Millete gelince, "Millet olma bilinci, milliyetler ilkesi ve milliyetçilik eşdeğerden kavramlardır" diyen yazar, Türklerde millet kavramını bu cümle ile açıklamış olacak ki "Milliyetler İlkesi-Milliyetçilik" yan başlığına geçmekte, milliyetler ilkesinin nasıl bir şey olduğunu açıklamadan milliyetçiliğin tarifini yapmaktadır. (s.27). O'na göre sosyolojik ve doktriner olmak üzere iki tür milliyetçilik bulunmakta, işin özünü yine "ruh" oluşturmaktadır. "Hemen söyleyelim ki sosyolojik ve doktriner milliyetçiliğin sağcılık ve solculukla hiçbir ilişkisi yoktur" (s.30), dendikten sonra, nereden aktarıldığı belirlenemeyen ve birbiriyle ilgisi olmayan alıntılara geçilmektedir. Bölüm bitimine konulan nota bakıldığında, "Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VI-VII, VIII ciltlerinin ilgili bahisleri" dendiği görülmektedir. (S.66, dipnot 10). Böylece A.Taneri'nin "Bilimsel ölçüleri"i bir kez daha sergilenmiş olmaktadır.

Bölüm'ün diğer başlıkları ise şöyledir: "Türklerde Ülke Kavramı, Türklerde Egemenlik Anlayışı, Türklerde Politik Örgütlenme Kavramı" (s.41-55). Bütün bu ilgi çekici başlıklar için 13 sayfa ayrılmış olup, bunun da çoğunu alıntılar kapsamaktadır. Örneğin, 50-51. sayfalarda şeriatın tanımı ve niteliği hakkında verilen bilgiler, E.Z.Karal'ın Osmanlı Tarihi, C.VIII,s.191-192'den aynen aktarılmış ancak bu belirtilmeyerek, görüşler kendisine maledilmek istenmiştir. Yazara ait ifadelerde ise gereksiz tekrarlar, konu ile ilgisiz düşünceler görülmektedir. 54. sayfanın son paragrafı şu cümle ile bitmektedir: "Bilindiği gibi, kamu hukuku görüş açısından devlet örgütleri yabancı kültürlerin geniş çapta etkisi altındadır".

1. Bölüm'e yapılan eklerde yer alan günlük gazete yazıları ilginç bir tablo oluşturmaktadır. Mümtaz Soysal'dan, Kutadgu Bilig'e, İsmet Bozdağ'dan, Sabahattin Selek'e, Taylar Uygurdan Şevki Adalı'ya ve Ali Abalı'ya dek yazarların yazdıklarından toplam 8 sayfa aynen kitaba alınmıştır. Bu yazıların hiçbirisinin bölüm başlıkları ile ilgisi yoktur. Kurallara uyulmadan verilen ve çoğu genel tarih kitaplarından oluşan dip notlar ise bir sayfa tutmaktadır. (Toplam 22 not).

Eserin II.Bölümü "Türklerde Devlet ve Hükümet Başkanlarının Kişilikleri" başlığını taşımaktadır. Ancak, yine konu ile ilgili bilgi verilmeksizin yeni bir başlığa geçilmekte "Kültür ve Mantık Bakımından Türk Devlet Adamı" denilmektedir. "Türklerde devlet gemisinin kaptanı bilgili idi" (s.68) denilerek giriş yapıldıktan sonra, Göktürklerden, Selçuklulardan ve Osmanlılardan söz eden ve çoğu gerçeklerle bağdaşmayan menkıbelere dayalı bölük pörçük bilgiler aktarılmak istenmektedir. (s.68-88) Kronolojiye uyulmaksızın verilen bu bilgiler yazara ait olmadığı için üzerinde durmuyoruz. Ancak, Malazgirt Savaşından sonra Alp Arslan ile Romanos Diogenos (Doğrusu Diogenesdir) arasında geçen konuşmayı saptayıp, "Aralarındaki konuşma şu şekildedir:" başlığı altında (-) işareti koyarak, Sultan ile İmparatoru konuşturması gerçekten de çok önemli bir buluştur (!) (S.85-86) Gerçi bu buluşun kahramanı bir başka "Büyük Profesörümüz"dür. Ama, Taneri de bunu aynen benimsemekten kendini alamamıştır.

"Cesaret Bakımından Türk Devlet Adamı" başlığı ile alıntılardan oluşan 5 sayfalık kısım ile II.Bölüm bitiriliyor ve "II.Bölüm Ekleri"ne geçiliyor (s.94-101). Gazetelerden aktarılan bu eklerin de konu ile ilgileri bulunmamaktadır. Türk devlet adamlarının cesaretleri belirtilirken de yine tarihi menkıbelere başvuruluyor, yenilgiler cesaretsizliklerle açıklanmak isteniyor. Ayrıca elde kılıç savaşlara gidilmediği için günümüzde devlet adamı olmanın kolay olduğu, savunuluyor. (s.89) (!)

Bölüm notları için verilen üç beş kitaptan aktarılan bilgiler için sayfalar belirtilmediğinden kontrol imkânı da oldukça zorlaşıyor. (bkz. not,15,16,18, 24,25,26,30,31,33,45)

Eserin II.Bölüm'ü "Türklerde Devlet ve Hükümet Başkanlarının Kişilikleri" başlığını taşımaktadır. Devlet adamında, "Kültür, mantık erdem ve cesaret" in bulunması gerektiğini bu sıralamayı gelişi güzel yaptığını belirten yazar "kamu oyunun ortak kanaatı yanılmaz, Yanılan ve yanılanlar taraf tutanlardır" gibi birbiriyle ilgisiz, başlıkla yer yer ters düşen bilgi kırıntılarından sonra, "...Devlet adamlığı, belki de görevden uzaklaştıktan sonra, kamu oyunun ve araştırmacıların sorumlu posttaki kişi hakkında verdikleri hükümlerle

kazanılır” (s.67 ilk paragraf), “...Birleşmiş Milletler örgütü, uluslararası dayanışmayı ve silahlı anlaşmazlıkları çözümlenmekle yükümlüdür. Gerçekte ise hala insan oğlunun yaratılışı, hükmünü sürdürmektedir...” (aynı sayfa) gibi birbiriyle ilgisiz, niçin yazıldığı ne demek istendiği anlaşılmayan cümlelerle iki sayfa doldurulduktan sonra “Kültür ve Mantık Bakımından Türk Devlet Adamı” konusuna geçilmektedir. Yine kronoloji gözönünde tutulmaksızın, bazı Osmanlı padişahları hakkında gelişi güzel bilgiler aktarılmaktadır (s.68-80). Sonra “Erdem Bakımından Türk Devlet Adamı” (s.81-89) incelenmek istenmekte anlaşılabilir ifadelerle bazı kişiler konuşturulmaktadır (Bkz.s.85-86). Osman Bey’in vasiyeti, Alparslan’la Romanos Diogenes arasında geçtiği varsayılan konuşmalar) Alıntılardan sonra (II.Selim yerine III.Selim denmekte, s.87) “Erdemli devlet adamı olmanın bir şartı da milletin parasını yerinde sarfetmektir” (s.88) diyerek konuyu kapamaktadır.

yüzyılımızdan erdemli olmanın örneklerinden birini de Atatürk vermiştir diyerek nihayet Türk Devlet adamlarından en büyüğüne ait birkaç söz söylemek zorunda kalan yazar, onun erdemliliğine örnek olarak Yunan Bayrağını çignemek istememesini göstermektedir.

Bölüm’ün son konusunu “Cesaret Bakımından Türk Devlet adamı” oluşturmaktadır. (s.89-93). Rastgele seçilmiş birkaç örnekle devlet adamlarının cesaretleri sayesinde savaşlar kazanıldığını sanan Taneri, vakanüvistlerin aktardıkları bazı olması muhtemel olayları ve konuşmaları yine gerçekmiş gibi vermektedir. Ne var ki gerçek kahramanlara ait örnekler bu kısımda görülmemektedir. (Kaniye kahramanından ya da yakın tarihimizde cesaretleriyle ün yapmış sayısız devlet adamlarından bahsedilmemektedir).

II. Bölüm’ün ekleri yine günlük gazetelerden alınmış yazıları kapsamaktadır. Devlet adamının nasıl olmak gerektiğini Ergun Göze’nin, “Devlet Adamı Denen Anka Kuşu” (Tercüman, 13 Şubat 1953) yazısı ile, Erdem bakımından devlet adamını, İsmet Bozdağ’ın “Latife Hanım” (Hürriyet, 6 Haziran 1973) ve benzeri yazılarla belirtmeye çalışmıştır. Bu ekler toplam 8 sayfayı bulmaktadır. (Bkz.s.94-104). Bölümün notları bir önceki kısımda verilen eserlerden alınmakta ve dipnot verme kurallarına uyulmaksızın sıralanmaktadır.

“Türk Devlet Yönetiminde İlkeler” başlıklı III.Bölüm, 1-Devlet Hayatında Geleneklere Bağlılık, 2-Gelenekçilik ve İlericiliğin Birleşmesi Hamlecilik; 3-Devlet Kadrolarının Uzmanlardan oluşması ve Halka açık olması; 4-Yönetimde kararlılık ve Memuriyetlerde uzun süre bırakılmak; 5-Danışma Kurulu-Bilime ve Bilim Adamına saygı; 6-Siyasetname Türünden eserlere istinaden Devlet Hayatında Fikriyata verilen önem; 7-Disiplin, Denetim, Organi-

zasyon ve Protokol ilkelerinde Titi zlik kısımlarından oluşmaktadır. Bu bölüme de yine çeşitli gazetelerden aynen alınan 30 sayfalık ek (bkz. s.181-212) yapılmıştır. Bu başlıklar altında konuları ile ilgili bilgi yerine yine ordan burdan derlenmiş ilgili ilgisiz aktarmalara geniş yer verilmiştir. Yazara ait araya sıkıştırılmış cümlelerden ise anlam çıkarmak olanaksız. Anlaşılır gibi olan ifadeler ise gerçeklerden uzaktır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğunda sık sık sadrazam değiştirildiği halde Taneri, "Bilindiği gibi yönetimde kararlılık devletin hamle (!) yapmasında büyük bir etkidir. Türkler bu kararlılığı sağlamak için, hükümet kadrolarında yerli-yersiz değişiklikler yapmamışlardır" (s.138-139) diyebilmektedir. Bir başka yerde (s.153) "Türkler DEVLET FELSEFELERİni sistemleştirirken, KİTAB'a dayanarak prensipler ortaya atmışlardır. u suretle, devlet yönetiminde, fikriyata istinaden, meseleleri geniş bir perspektiften bütünü ile ele alma itiyadı gelenekleşmiştir" diyebilmektedir.

Kitab'ın ilginç bir bölümü de "IV.Bölüm"dür. "Devletin Halkına Dönük Politikası" başlığı altında 1-Adalet ilkelerine uyma, 2-Halka inmek-Sosyal Hizmetler-Refah Şevkat Tolerans, 3-Yurttaşlara Güven verme ve meseleleri ve (!) pratik çözüm yolu bulmak" alt başlıkları yer almaktadır. Görülüyor ki Profesörün konu başlıklarını bile anlamak mümkün değil. Acaba ne demek isteniyor 3.maddede yer alan başlıkla!...(bkz.s.243).

Bunca çok başlığa rağmen bölüm 30 sayfa ile bitirilmiş ancak gazetelerden bölüm tutarı kadar da ekler yapılmıştır (s.248-275).

Bu bölümde de diğerlerini aratmayacak anlatımların olmasını doğal karşılıyoruz. Tanzimat dönemini anlatırken Profesör bakın neler yazıyor: "Ancak Batı Avrupa'da yaygın hukuk ve devlet anlayışına ait düşüncelerden geniş ölçüde yararlanılmıştır. Meselâ devletin asıl amacının ülkeyi kalkındırmak ve halkı refaha kavuşturmak olduğu, şeriata ve mutlakîyetin devamına rağmen tabii ve hukuku ile ilgili kanunlarda daha çok batıdan esinlenilmiştir" (s.229). Hele Halka İnmek-Sosyal Hizmetler-Refah Şevkat-Tolerans başlığı altında Sultan Vahdettin'in kaçışını uzun uzun aktardıktan sonra, "Görüldüğü gibi, olay acıdır. Ancak "Cuma Selamlığı" denilen törenin yapılması gerekiyordu. Bu geleneklerin en güç şartlar altında bile uygulandığını gösterir." (s.231) demesi gerçekten gülünç olmaktadır. Çünkü aktardığı yazıda "Ertesi gün Cuma idi. Halifenin geleneksel Selâmlık töreninde bulunması gerekiyordu. Vahdettin bunu göze alamadı. Törenden önce kaçmaya karar verdi" denilmektedir (Bkz. aynı sayfa ilk paragraf). IV. Bölüm'e de gazetelerden bölüm tutarı kadar (s.248-275) ek yapılmıştır.

Eser'in sonucuna gelince; Yazar her ne kadar vardığı neticeler ve gözlem-

lerle, kronolojik bir sıra izleyerek Türklerin kendine özgü bir devlet anlayışları olduğunu” ortaya koymaya çalıştığını belirtiyorsa da biz bu anlayışın ne olduğunu bölüm bölüm aktarmaya çalıştığımız kitaptan çıkaramadık. Tıpkı “devlet ve hükümet başkanlıkları görüş açısından devlet kurumlarını genetik olarak” incelemenin ne anlama geldiğini kavrayamamız gibi. (bkz. s.279 Sonuç kısmının ilk paragrafı). İki sayfayı aşamayan ve bölümlerin anlaşılmasız birer özeti gibi görünen “Sonuc”un kalan 15 sayfası da yine çeşitli gazetelerden aktarılan yazılardan oluşmaktadır. (s.282-297). Sonuç ekleri ise Vehbi Koç’un bir beyanatı (s.298-299) ve 2 Kasım 1980 tarihli Tercüman gazetesinden aktarılan bir yazıdan oluşmaktadır (Rıza Pehlevi’ye maledilen bu yazının acaba Türk Devlet Geleneği ile ne ilgisi ola)!

Kitabına koyduğu bu “sonuç”la Prof. Dr.Aydın Taneri; Önsöz, Giriş, bölümler ve Sonuç gibi kısımların bir eserde neden yer aldığını anlayamadığını, bu kavramların neler ifade ettiğini bilmediğini bir defa daha gözler önüne acı bir şekilde bütün açıklığı ile sermektedir.

Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün adlı kitap hakkında genel bir değerlendirmeye gitmek zor olmakla birlikte bölüm bölüm sıralamaya çalıştığımız yanlışlıkların bir kısmını da göz önünde tutarak şunu diyoruz:

304 sayfadan ibaret kitabın toplam 150 sayfası gazetelerden aynen alınmış yazıları, 100 sayfası (yaklaşık olarak) ise başka kitaplardan aynen ya da özetlenerek yapılmış alıntılarını kapsamaktadır. Başkalarından aktarılan yazılardaki düşüncelerin doğruluğunu ya da yanlışlığını burada ele almıyoruz. Yazara ait olan toplamı 50 sayfayı geçmeyen kısımda yer alan çapraşık düşünce kırıntıları ise verdiğimiz örneklerle az çok belirtmeye çalıştık. Şunu rahatlıkla diyoruz ki bu kitap, Taneri’nin ileri sürdüğü gibi, “araştırmalarının ürünü, bir bakıma sonucu” değil, çok kötü bir gazete yazıları derlemesidir. Değil bir bilim adamının, yeryüzünde okur-yazar hiç kimsenin yapamayacağı bir şeyi Prof. Dr.A.Taneri başarmış ve bu kitabın ikinci baskısını bile yaptırabilmiştir. Bu açıdan kendisini kutlamak gerekir.